

Criteriologia de Jaume Balmes

SUMARI: *Objecte de aquest treball. — Sentit ample de la doctrina escolàstica. — Naturalesa del subjectisme kantian y del objectivisme aristotèlich. — Irreductibilitat d'abòs criteris. — Obscuritats de J. Balmes sobre aquest punt. — Posició nova que pren. — La certesa irreflexiva o instintiva y la racional. — Valor real de l'una y l'altre. — Ens podem fiar dels sentits? — Anàlisi psicològich que fa Balmes de la certesa. — L'element sobre'l que recau la certesa no es creat per l'intel·ligència: li es donat com extrínsec. — No hi cab la certesa en el subjectivisme trascendental. — Exemple relatiu a la concepció hegeliana. — La paràlisi general y la pèrdua de la certesa. — La certesa y la objectivitat. — La objectivitat demostrada o sentse present discursivament. — La objectivitat sentse present instintivament. — Què es demostrar. — No hi cab certesa en el rasonament discursiu si no's presuposen les certes instintivament. — Identitat del criteri de la certesa de J. Balmes ab el de la ciència experimental. — Les certes instintives no són innates ni espontànies. — Punt de vista pres per Balmes pera garantirles devant la rahó. — Orientacions modernes respecte l'objectivació de les sensacions. — Orígens tròfichs del coneixement de lo real. — La metafísica de lo inconscient. — Els pragmàtics. — Impotència de la introspecció pera explicar els primers coneixements de l'intel·ligència instintiva. — Psicologia genètica. — Fonaments del mètode fisiològich. — Còm s'enllassa la tesis de Balmes ab les orientacions de l'escola genètica. — Temenses puerils.*

El docte catedràtic de la Universitat de Granada, l'Albert Gómez Izquierdo (1), ha fet un estudi del nostre filòsof Jaume Balmes, digne de lloansa. No es un treball crítich: es una exposició sintètica, clara y lluminosa; al vesllum s'hi veu tota l'obra del pensador vigatà com se veu un edifici sols pel dibuix de ses línies arquitecturals. Lo que millor hi hem fruhit es el resum de l'obra capdal de J. Balmes: *Filosofia fundamental*. Es popular *El Criterio* y mereix serho, car es plè de seny y bon sentit. Les obres d'apologètica, les socials y polítiques, pels que hi som profans tenen cert regust de lluyta; qui sab si es per això que les primeres son molt conegudes a casa y a fòra de casa; mes l'obra grossa de J. Balmes entre nosaltres sols es coneguda dels escullits y a l'extranger ni això. Tant es així que no fa molt temps me deya un sabi francès, com la cosa més natural, que'l treball d'en A. Gómez havia sigut per ell una veritable revelació. Tot agraint, donchs, al professor granadí la difícil tasca que s'imposà al resumir la doctrina del nostre filòsof tan a consciència com ho ha fet, podríem cloure aquí la notícia; però el senyor Gómez Izquierdo, ab certa predilecció, s'ha detingut en

(1) *La Philosophie de Balmes. — Extrait de la Rev. de Phil., Paris, 1911.*

l'exposició de la *Criteriologia*, com si dongués una major importància a aquest punt de partida de Balmès; y això m'ha desvetllat una munió d'idees antigues que desitjo exposar respecte a aquest punt. No tracto de discutir tesis ni contraposar doctrina a doctrina, car l'ergotisme ja ha passat de moda y rès ensenya; me proposo, sí, posar en relleu la solidesa del punt d'ahont pren el vol y pel que fou precisament més bescantat en vida per la gent cega que no'l compregué. Al meu entendre això té una importància excepcional. La preocupació dominant dels homes superiors es fixar bé'l punt d'ahont surten; les mitjanies frèvoles son les que's llensen per arribar al fi sense mirar d'ahont venen.

* * *

Hi ha esperits tancats que de bona fe creuen que en la dita *filosofia dogmàtica* (jo'n diria filosofia objectiva), no hi ha rès a fer, car ja tot es dit. No ho creyem així. Com tot lo que es humà, està subjecte a rectificació constant y a un perfeccionament indefinit; lo únich que hi ha en ella d'etern es l'ànima que la mou, l'esperit que l'inspira. Per l'arrel d'ahont ix, la doctrina escolàstica, prenentla en un sentit ample, més que una doctrina ja feta y acabada, es una vía que resta sempre oberta a les enquestes noves y es per eixa rahó que empalma sense violència ab els mètodes més moderníssims que la ciencia positiva avuy practica y empalmarà demà ab els que surtin.

Com Sant Tomàs y Sant Anselm, les dues figures qu'omplen l'Edat mitjana, no son mers comentadors dels grechs, sobre tot d'Aristòtil, sino que pensen pel seu compte al cristianisar la civilització helena, tampoch el filosof català en l'obra més nodrida que ixqué de son cervell, repeteix els vells mestres de l'escola; també pensa pel seu compte encara que camini per la mateixa vía que aquells feren. En Balmès es un dels comptats filosofhs ortodoxes que a mitjats del segle passat compregueren d'una ullada que entre l'esperit aristotèlich o escolàstich y l'esperit racionalista d'avuy, que esclavitza el món, no hi ha pas ni hi cap transacció. Avuy son molts els seduïts que tracten d'establir entre ells un maridatge; però aquest maridatge es impur; els separa'l punt de vista, una qüestió de mètode irreductible.

Els vells mestres de l'escola no podien preveure que arribaria un temps en que un home genial, Kant, se preguntaria: «Còm pensem?»; y de sa enquesta crítica conclouria que pensem d'un modo molt diferent de com fins allavors havia suposat el llinatge humà. Sempre s'havia cregut que l'intel·ligència resulta de la funció de dos factors: de lo que coneix y de lo conegut, d'un subjecte y d'un objecte, d'un agent y de la cosa extrínseca a que s'aplica, y, per creureho així, se donava per suposat que's podia discutir si les conclusions d'un rasonament eren ben o mal tretes, pero jamay havien sospi-

tat que's pogués dir que'l rahonament les treu de sí mateix independentment del terme extrínsech o objectiu sobre que'l rahonament s'aplica. Ni après la sotregada de Descartes, cap dels genis més cimals del Renaixement posà en dubte que la veritat *est id quod est*, quelcom que s'imposa a l'intel·ligència mateixa com una cosa subsistent y apart d'ella, y així succehí que quan Descartes reproduhí l'argument de Sant Anselm sobre l'existència de Deu, tothom li digué alhora que de la possibilitat al esser no hi ha pas, car tothom estava convençut que l'intel·ligència no crea la veritat per virtut propia, sino que, per nadiua funció, la descobreix quan s'emmotlla a lo que n'es com un factor real que resta fòra d'ella. Balmes se trobà com esblaymat devant d'una doctrina, ensenyorida del món, per la que s'afirma que'l fonament de la veritat no es extrínsech al pensament humà, car neix del pensament mateix com els colors de la llum quan s'esberla dintre'ls caires d'un prisma; aquest nou problema, que tot ho capgira y tot ho enruna, no s'havía presentat may als nostres vells de l'escola.

Sempre s'havía cregut que quan esdevenen mudances en les coses externes d'un modo successiu, l'esperit judica que hi ha un abans y un després y d'això infereix la noció del temps; mes vingué un día en que's digué que, puig l'esperit se sent vivint indiscontinuant, pot judicar que la modalitat A es abans que la modalitat B, car l'una y l'altra son donades en el sí d'un temps que podríem dirne *absolut*; aqueixes modalitats sentides com un abans y un després sols per preexistir en el fons de l'esperit el *temps* com *una forma immanent*, son les que'ns mostren la successió exterior, de manera tal, que no's succeheixen dintre l'intel·ligència pera respondre a lo que passa a fòra d'ella, sino que suposem que passa a fòra lo que solzament passa en el fons de la consciència.

Sempre s'havía cregut que l'objecte que ocupa un lloch a la nostra esquerra no ocupa'l mateix lloch que'l qu'es a la nostra dreta; mes vingué un temps en que's digué que pera poder enquadrar l'un y l'altre en sos llochs respectius era necessari que preexistís com una forma immanent en l'esperit, l'espai, puig sols així ens es permès judicar que l'un ocupa un espai distint de l'altre y així resulta que no sabem que A y B ocupen dos llochs distints perque hi siguin sino perque l'intel·ligència'ls hi posa.

Sempre s'havía cregut que si la causa A determina l'efecte B es perque resideix en A quelcom que determina l'aparició de B, passant de lo que no era a lo que ara ja es; mes vingué un temps en que's digué que aquesta relació causal no l'establim perque hi siga sino perque l'intel·ligència li posa per inspiració propia, per posseir, com un donadiu, la necessitat de lligar A y B.

Així mateix se presuposa en el fons de la *res cogitans*, enteniment o rahó, a manera de funcions latents, la categoria de relació, la de quantitat, la de qualitat, etc.; unes més primaries o fonamentals, altres més inferiors, encara que en major número, que al desdoblarse sobre les impressions dels sentits ens fan comprendre, mitjansant aquesta mena

de generalisació preformada que'ns es donada virtualment, que A es la causa de B, que A ocupa un lloch y B n'ocupa un altre, que A es abans que B, y successivament, y aquesta intelecció no neix de rès extrínsech que s'imposi y'ns obligui: neix d'un esfors sobirà que ho crea dintre nosaltres y ho reflexa a fòra. Bastida l'intel·ligència com un conjunt de virtualitats en les que'l coneixement hi es donat d'un modo latent y se fa viu en el moment d'aplicarse sobre'l particular o sobre la materia sensorial, tot quant sabem del món extern resulta d'una endevinació interior, d'una creació constant del nostre esperit que libèrrimament funciona sense que rès desde a fòra li siga imposat, forçantlo a pensar de tal manera y no de tal altre. Quan se pensa, se fa per obra d'una virtut regida per lleys de naturalesa interna a la que rès exterior pot fer coacció. Tant es així, que no creyem en el món exterior mateix perque estiguem segurs que a fòra de nosaltres hi hagi quelcom sense lo que no podríem viure; hi creyem perque, com que tot quant pensem ho projectem fòra de nosaltres mateixos, per l'habitud d'objectivarho, *la rahó práctica*'ns forsa a crèureho com *un postulat*.

El subjectivisme kantià'ns portà ab Fichte a assentar que tot neixia del *Jo* que's posava a sí mateix com objecte de sos propis pensaments; ab Hegel que tot devenia de l'idea pura, que ni tan sols *era ser*; ab Schopenhauer, que tot devenia de l'acció feta representació, y après rodolant, rodolant sempre per la mateixa pendent, fermes y convensuts de que'l subjecte incondicionat es la font del coneixement, han vingut a parar fins al pragmatisme regnant, filosofia casulana, exportada dels Estats Units, en la que s'admet que la veritat es tot allò que'ns porta alguna comoditat, tot lo útil, tot lo que convé que'n siga.

Rès més oposat a l'esperit d'Aristòtil que l'esperit kantià; son dos punts de vista absolutament irreductibles. Kant concebí l'intel·ligència completament al revés de com la concebí'l primer. Si pera Aristòtil, l'intel·ligència es una virtualitat comparable a la forsa que actúa sobre una resistència mitjansant un punt d'aplicació y d'aquesta aplicació a quelcom que no es la forsa mateixa en resulta'l moviment y la direcció que segueix, pel geni de Königsberg la directriu ja ve prefixada desde adintre y'l coneixement no es més que'l resultat d'un desdoblament de la categoria ó de la forma, puig el coneixement ja hi era contingut en elles d'una manera implícita com un teorema conté virtualment lo que cap deduirne. Pera Aristòtil els sentits imposen a l'intel·ligència com un encuny la presència del món extern y aquella endevina sa presència per la meravella de l'intuició sensible y d'això resulta que aquesta endevinació no es lliure sino forçada per lo mateix qu'ha de ésser endevinat; pera Kant aqueixa endevinació resulta d'un desdoblament interior de la categoria de qualitat y de la forma de la sensibilitat que conté implícitament el sentiment d'espai y per aquesta rahó se pot formular concretament un *quantum* d'espai, es a dir, un lloch. Pera Aristòtil quan A es la causa de B

l'intel·ligencia endevina que B no surt ni surtirà may sense que A siga posada y ho endevina així perque quelcom de real, que està a fòra de l'intel·ligencia, l'imposa aquesta successió lligada, de modo que no fa més que endevinar lo que ja es de per sí y seguirà essent encara que no ho endevini; mes, pera Kant l'intel·ligencia no es una virtualitat que respongui a lo que ja ho es independentment d'ella, sino una virtualitat que la crea en son sí. L'esperit kantià li diu a l'home: «Pensa com vulguis, car portes en ton sí l'activitat pura que't permet ferho y rès pot ni deu coaccionar sa llibèrrima expansió.» L'esperit del geni grech li diu a l'home: «Pensa com deus perque'l teu pensament es condicionat per quelcom extrínsech a lo que s'ha d'enmotllar si vol pensar bé. Si no ho fas així també pensaràs, mes allavores seràs com l'aucell que s'es perdut: també vola, però no sab ahónt es.» Lo que mirat desde'l punt de vista kantià no es més que l'exercici natural d'una llibertat que'ns ve de dintre, mirat desde'l punt de vista aristotèlich ens apar un llibertinatge.

* * *

El nostre J. Balmes a l'obrirse a la vida de la reflexió's troba esmaperdut devant per davant d'un subjectivisme que era tot lo contrari de quant havia après, oposat als seus hàbits y natural bon sentit y fins a l'esperit de la seva rassa. Malgrat veure arrecónada ab menyspreu la filosofia de l'objectivitat pel món sabi, sentía aixecarse del fons de la seva ànima la certesa indomable de que la veritat no brolla de l'intel·lecte mateix, sino que li es imposada quan s'adapta al seu objecte (*adequatio rei*); la primera necessitat que sentí fou la de cercar els fonaments d'aquesta certesa. No admetent que les fonts de la certesa neixen de l'esperit, les emprèn ab una crítica rectilínia y fera, contra tots els filosofhs qui així no ho consideren, comensant per Descartes, seguint per la teoria kantiana dels judicis sintètics *a priori*, que surt materialment capulada del seu implacable anàlisis, y detenintse, ab una especial predilecció, en Fichte, a qui rebat agrament, no podent compendre may com de *lo immanent* se pot passar a *lo transcendent*, o com del subjecte se pot passar a l'objecte; al seu entendre aquest según terme serà sempre un terme suposat, una especie d'invenció de la rahó, mentres se concebeixi l'enteniment humà desde aquest punt de vista.

Al nostre entendre J. Balmes no tingué una idea ben clara y definida de l'esperit kantià. Kant pensava sempre com un racionalista pur, però parlava sovint com un escolàstich; la seva afició a les llatinades el portava a l'us de les frases consagrades per l'antiga escola. Això y la forta espiritualitat que halena en la seva concepció de l'intel·ligencia humana, així com el seu ver fons religiós, potser induiren al nostre filosofh a guardarli un respecte y una veneració una miqueta supersticiosos, no veyent

clar que *latet anguis in herba*. D'altre manera no's compren que no vegi'l parentiu que lliga lògicament Fichte ab Kant, car, ben mirat, Fichte se limita en la seva obra a fer *trascendent* la doctrina de *lo immanent* kantianà. Una vegada admès que l'intel·ligència humana es una suma de virtualitats (categoríes o formes) en les que'l coneixement hi es contingut eminentment, no's comprèn còm se pot deixar d'admetre que al desenrotllarse'l *Jo* deixi de posarse com objecte brollant el coneixement de son fons mateix. Fichte's llensà, no mantenintse dins les reserves kantianes respecte la naturalesa de *la cosa en sí*; però no hi ha pas dubte que si'n comptes d'acceptar la doctrina kantiana de l'intel·ligència, hagués estat fidel a la doctrina tradicional, no fora creat son panteisme idealista.

Es de creure que Jaume Balmes no vegé pas pel clar que *la manera de pensar* de Kant y *la manera de pensar* aristotèlica son dues maneres de pensar radical y absolutament contraries; entr'elles no hi han diferencies de grau ni hi cab establirhi ponts de pas o punts de contacte; qui creu que la veritat neix de l'esfors de la rahó, com l'aygua de les deus, no pot creure a la vegada que la veritat siga unicament filla de quelcom que a la rahó es donat com un element extrínsech a la rahó meteixa. El pensador vigatà, al combatre una per una les solucions kantianes, no s'enlairà pas fins a la comprensió general de que, donat el seu criteri, forsosament s'ha de trobar devant d'elles ab un conflicte etern y irremeyable per tractarse de dues vées que porten a conclusions oposades.

Siga com vulga, el fet es que Balmes se trobà ab un ambient nou del que calia sortir fixant un criteri definitiu. Y aquí està precisament lo més fort y original de la seva obra.

Els clàssichs de la vella escola s'esforsaven en demostrar als escèptichs de totes menes que no podem dubtar de l'existència de lo real exterior. Els escèptichs no's tor-saven replicant que això no es demostrar que a fòra de nosaltres hi hagi quelcom. «N'estem certs, deyen els primers; se tracta d'una veritat de fet.» «Nosaltres no; sols estem certs d'allò que's funda ab rahons; y no n'adueix cap que convenci de que les nostres imatges corresponguin a coses reals; ens ho sembla així però no n'estem certs; ho estarem quan exposèu els fonaments d'aquesta certesa.»

Balmes, deixant de banda aquest etern *que sí* y *que no*, endinsant més que'ls seus progenitors d'enquesta, planteja'l problema més amunt y's pregunta resolutament: *què es estar cert d'una cosa?*

En son temps un abat francès rebut furiosament a Descartes demostrantli en blanch y en negre y per tots els camins y viaranys imaginables que no podia formular la seva primera proposició per quant no li era possible dubtar del testimoni dels sentits. An aqueix capellà, tan manyós y tan subtil, li semblava, y tenia rahó, que una volta demostrat el fet ja n'hi havia prou per enrunar la tesis cartesiana. Balmes, donant un

pas més enllà, li hauria preguntat: Sabs per què n'hi ha prou? Has reflexionat alguna vegada per què contra un fet cert no hi han rahons que hi valguen?

Estudiant abundantment el criteri de la certesa, se troba, atenintse a lo que dona de sí l'observació psicològica, que estem certs de tot allò que's demostra y que a la vegada estem certs de moltes coses que ignorem còm ho poden ser. Hi ha veritats que han nascut a l'intel·ligència y malgrat desconèixer el processus que ha presidit a la seva gènesis s'emporten, vulgues o no, el nostre assentiment; si d'elles volguessim dubtarne no sabríem còm ferho. N'hi ha prou ab formularles pera que hi caiguem de pla sense que'ns fibli ni la possibilitat del dubte; si algú'ns ve ab rahons sabies les creyem *histories*, ens fan somriure y passem de llarch. Diem, per exemple, que dues coses iguals a una tercera son totes tres iguals; que un cos l·lensat a l'espai seguirà moventse sempre si rès el detura; que no es possible que una cosa siga y no siga al mateix temps, assentint sense violencia, sense discorreho, car n'hi ha prou ab compèndreles pera créurehi. Dihem també que les impressions dels nostres sentits responen a una excitació exterior y malgrat desconèixer còm hem arribat a saber que'ls nostres nervis sensorials no reaccionen espontàniament o per causes purament internes, el fet es que ho sabem, y ho sabem de cert, y es en va que s'ombregi aquesta vera certesa ab rahons, perque així seguirem creyentho encara que'n vulguem dubtar. Rès hi fa que ignorem els orogens de totes elles; això no invalida'l fet que subsisteix viu dintre la consciencia. Admetent, diu J. Balmes, que no's puga justificar may el trànsit de l'idea a la cosa representada, sempre resultarà que aquest trànsit es un fet primitiu de la nostra naturalesa, una lley necessaria del nostre enteniment y la condició fonamental de totes les seves operacions.

Heusaquí, donchs, una mena de certesas que s'imposen per sí mateixes; d'elles diria un racionalista que no son tals per no esser demostrades; però'l món en pes segueix creyent que això es un dir.

Hi ha, no obstant, un'altra mena de veritats que no's troben sobtadament formulades a l'intel·ligència y a les que no hi donem el nostre assentiment per quant necessitem compendre que ho son per medi del rasonament discursiu; sense aquesta preparació o aquesta mena de treball previ que'ns les fa comprensibles, resten fosques; després d'ell esdevenen clares y allavors dihem: es veritat. A n'aquest treball es a lo que'n dihem *demostració*. Ningú endevina instintivament que la suma dels tres angles d'un triangle siga igual a dos angles rectes. No comprenem que això siga veritat fins a tant que lliguem certs antecedents ja coneguts y un cop relacionats es quan veyem clar quin es el valor real de l'espai tancat dintre tres líneas. Ningú endevina tampoch per pura pensa que'l cos sumergit en un líquid perd tant més pes quant més líquid desallotja; comprenem que's així quan experimentalment ho comprobem y llavors dihem: sí que's veritat.

La certesa ab que assentim a aquestes noves menes de veritats, psicològicament considerada, es de la mateixa naturalesa que la que donem a les que no's demostren; solament que de les primeres sabem còm hi arribem, servant la consciencia serena y clara del rahonament que'ns hi porta, mentres que de les segones no'n servem la consciencia, es a dir, no sabem còm hi hem arribat; mes el fet o la conclusió final es la mateixa y per aquesta rahó estem tan segurs de que'l sò que acusa l'orella respòn al toch d'una campana com n'estem del valor de l'espai triangular, del principi d'Arquímides o de qualsevulla altra veritat per l'istil. La certesa vera, la certesa de la bona, sempre es de la mateixa naturalesa psicològica, ens vinga imposada a la consciencia sense saber còm o mitjansant el rahonament discursiu; el procediment que'ns l'imposa pot esser conegut o desconegut, se pot explicar o no's pot; mes, s'expliqui o no, el resultat final subsisteix essent idèntich.

Ja estich sentint a un dels que tot ho fien al rahonament discursiu, aparentant dubtar de tot allò que no s'expliquen, que'm diu: «Oh company! Vos no teniu en compte que'l sò que atribuiu a la campana pot esser una ilusió acústica. Còm li conferiu la mateixa validesa que a l'experiment de la balansa hidrostàtica?» An això contestaré: «Si la balansa va malament y no comprobèu la lley d'Arquímides, dirèu que son principi es fals? Donchs apliquèu el cas: si l'orella funciona malament, dirèu que en tots aquells en que funciona bé se troben en les mateixes condicions que l'anterior? El sentit no enganya al malalt; es ell qui's deixa enganyar tal y com vos us deixerieu enganyar per la balansa si la creyessiu cegament sense assegurarvos de la seva bona construcció. La proba palpitant y vera de que la certesa que sentim respecte'l valor objectiu de les impressions dels nostres sentits està fonamentada en lleys molt fondes de la nostra naturalesa, es que densà que'l món es món l'home ve distingint les impressions ilusories de les que no ho son. Què li diu que hi ha imatges que son ilusories? Quína veu l'entera de que no les cregui? Donchs, aquesta veu, vinga d'hont vulga, que'ns assessora de que hi han imatges falses, es la proba més evident de que estem plenament certs de que les que no son falses son veritables.»

De Descartes en avall, ab l'afany de posar dintre l'intel·ligencia les fonts de la certesa, s'aduheix l'argument que, tota vegada que a voltes els sentits ens enganyen ens poden enganyar sempre y que per aquesta rahó dels sentits no n'ix criteri segur de certesa. L'argument es un sofisma, una descabellada novela les planes que ompla Descartes en ses *Meditacions* al donarli forma. Pera poder assentar que'ls sentits poden enganyarnos es menester que preexisteixi molt arrelat a la consciencia'l sentiment pregón de que no'ns enganyen al ferne un bon us; d'altra manera la paraula engany no té sentit, ja que no se'l contraposa a lo que no ho es, com no hi ha ombra mentres la llum no siga interceptada.

Dels sentits n'ix un criteri de certesa, no sabem còm, però n'ix ab seguretat indiscutible. Estem certs de que'l món que'ns envolta es una cosa real. Balmes té tota la rahó. Això no ho sabem ni pel *fideisme* de Jacobi, ni per l'espontània inclinació de l'esperit de que'ns parlen els escosesos, sobre tot Reid, ni pel sufragi universal de que'ns parla Lamennais; ho sabem per certesa personal, eminentment personal, ab la que coincideix tot lo món; per un criteri que trobem formulat d'un modo imperatiu a l'intel·ligència quan ja ha conquerit un cert grau de desenrotllo. D'ahont ens ve? De quins elements primitius se desprèn? Còm se genera y arriba a ferse tan clar y tan precís? Balmes no examina pas aquestes qüestions, ni en aquella època, ja tan llunyana de la nostra, capeix que's puguin formular; ell s'acontenta ab establir sòlidament el fet y definir la seva naturalesa. Seguimli les petjades per aquest camí y observem ahont posa les fites de la seva enquesta.

De que la certesa existeix no hi ha pas qui'n dubti. L'escèptich més rematat està quan menys ben segur de que dubta y essent així el fenòmen de la certesa se'ns acusa abans que tot com un fet de consciència. Mes pels que no cerquen els fonaments de la certesa tan enllà y prenen les coses tals com les presenten els sentits o tal com les presenta un raonament ben desenrotllat, veuen clarament que estàn segurs de totes elles y que en aquesta seguretat cal distingir d'un costat un assentiment fill del subjecte y d'altre costat la cosa o l'objecte sobre'l que recau aqueix assentiment. Tenir certesa es igual a dir: tenirne de quelcom que's mostra present a la consciència. La certesa es per sa propia naturalesa lo que resulta de la funció de dos termes. Si, per exemple, aquella *species impresa*, que avuy ne dihem sensació interna, es en els sentits y no la percebim, no sabem que hi siga, y com d'ella no'n tenim consciència, tampoch ne tenim certesa; si, al contrari, la cerquem y'l sentit no l'acusa per no accionar-lo la causa exterior que l'ha d'impressionar, servem la consciència de la seva possibilitat però no de la seva realitat, per quant no se'ns presenta y d'ella no'n tenim certesa; ne tenim quan hi es per l'acció d'una causa que excita'l sentit. El meteix exemple es aplicable als raonaments matemàtics o mecànics, a les idees esquemàtiques, als conceptes; en totes les esferes de l'intel·ligència sempre comprovem que solament se pot tenir certesa d'allò que pel testimoni de la consciència, es a dir, per l'observació interna, se'ns acusa com a present.

Balmes precisa la naturalesa de la certesa d'aquesta manera, analisant-la curosament, potser massa, si es que may estiga de més fixar bé'l sentit de allò de que's parla. En aquest punt tothom hi està conforme; les discrepàncies venen després. Mentres estem de ple dintre'l subjecte, no hi ha pas dubte que la certesa se desprèn de la relació que establim entre'l subjecte y'l predicat; mes hi ha una suma enormíssima de coneixements que recauen sobre coses que suposem fòra de l'intel·ligència mateixa y a les que objectivem. Y aquí comença la gran batalla entre les escoles filosòfiques. Els escèptichs no dubten

pas de que les objectiven; de lo que dubten es de que les coses siguin en el lloch en que l'intel·ligència les posa, car pot ésser molt bé, diuen, que no hi hagi més que lo que l'intel·ligència hi posa, es a dir: una pura apariència. Les escoles que Balmes bateja ab el nom de *transcendents*, creuen que sí, que hi son, car neix del sí de l'intel·ligència mateixa l'esforç sobirà que'ns demostra la seva realitat de modo que aquesta certesa surt de les funcions immanents de la rahó que al desplegar-se'ns porta forçosament a creure per pura lògica o com si ho sapiguéssim deductivament tal y com arribem a coneixer un a un l'enfilall de teoremes que's desprenen d'uns principis més simples que virtualment els contenen a tots, com l'ou fecondat conté al futur organisme. Aqueix punt de vista, de soca kantiana, nega que originalment el desenrotlló de l'intel·ligència siga inicialment propulsat per l'experiència, o, lo que es lo mateix, pels sentits; afirma pel contrari que'ls fonaments de l'experiència descansen sobre les funcions immanents de l'intel·ligència que'ns suministren els medis pels que podem judicar de l'espai que ocupen les coses, de lo que causa les seves mudances, de la seva duració, de les relacions que les enllassen, de la seva quantitat, y, en suma, de totes les propietats que les hi atribuím.

Jaume Balmes que es en el segle XIX el representant més fidel de l'esperit aristotèlich, nega rodonament que existeixi aquesta *ciència transcendental*. Analisant directament el contingut de l'humana intel·ligència per medi de l'introspecció, bonament no's troba ni un principi superior del que tot esdevingui per son descapdellament successiu, ni principis variats que presideixin (com aquelles idees-mares de que'ns parla Goethe) al desplegament dels processos intel·lectius. Això no's comproba per medi de l'observació interior, això no es un fet, no es una experiència interna; es una suposició de la que no'n tenim ni'n podem tenir certesa de la vera; es una hipòtesis, admirable si's vol, per medi de la que'ns podem explicar un munt de coses que are resten inexplicades; però una hipòtesis no té més que un valor provisional, el que li vulguem dar pera acontentar durant un cert temps una curiositat y un afany que'ns empeny cap a lo desconegut; valor real no'n té cap fins que deixa de serho pera passar l'enunciat a la categoria de fet positiu. Desde aquest punt de vista tan sà'ls fonaments subjectius de *la ciencia transcendental* s'esvaheixen com una fumerola. No hi creyem per una rahó que'l mestre grech hauria estimat poderosa: perque tota aquesta concepció se funda ab una hipòtesis l'enunciat de la qual l'observació no comproba per bé que's fassi.

En aqueix punt, si Balmes s'hagués penetrat més fonament de l'esperit kantian, li hauria pogut dir, particularisant la qüestió respecte de l'espai, per exemple: «Potser sí que es veritat que l'espai no's pot induir de cap sensació; potser sí que es cert que'l coneixement del lloch se presuposa al de la cosa que hi es; mes tot això no'm convens de que l'espai sigui una forma immanent de la sensibilitat, puig no la sento aquesta immanència, ni la trobo quan la cerco en el sí de la consciència, y per eixa rahó no puch

estar cert de la seva existencia. D'ahont me vé la noció del lloch en que enquadro l'objecte? Encara que no ho sàpiga no'm podèu imposar, prevalgut de la meva ignorancia, la creencia de que'm ve de lo immanent, perque a soles seguiré preguntantme: Y si no hi vingués? Y si vingués d'una altra cosa?

Tal com l'introspecció no'ns demostra l'existencia dels principis de que's diu que esdevenen per descapdellament els processus intelectius, Balmes examina si hi han veritats de l'ordre objectiu tan generals y comprensives que d'elles se pugui treure deductivament tot el nostre tresor intelectual, y desgraciadament se troba que tals veritats no existeixen; a n'això tira'l progrés humà, però està molt lluny de conseguirho, car aquest ideal es com l'horitzó: s'allunya quan un s'hi apropa. Prenguis la qüestió com se vulga, pel seu costat intern o pel seu costat extern, l'enteniment humà no's desenrotlla ni funciona de dalt a baix, de lo general a lo particular, de lo abstracte a lo concret, sino a l'inversa; la base no descansa inestablement sobre'l cim: es el cim el que descansa sobre la base.

Rebutjat, donchs, aquest criteri apriorístich perque no'ns porta a la certesa, tots els sistemes idealistes que sobre ell s'aixequen, s'enfonsen. Sobrerament insisteix Jaume Balmes sobre'l de Fichte; lo que d'ell diu se pot aplicar de la mateixa manera a Schelling y a Hegel, y desd'un altre punt de vista als mantenedors de la metafísica de *lo inconscient*.

Imaginem per un moment, per vía d'exemple, aquella esplendent concepció hegeliana que enlluerna'ls ulls y fascina l'esperit del qui's delecta contemplantla. El pensament absolutament pur per son intern moviment logístich esdevé qualitat, esser, existancia, esser per sí, quantitat..., etc. Sembla'l cim més alt de la serralada del que ixen les linies arquitecturals que ho han bastit tot y del que tot s'ovira, fins les afraus més fondes de la vall; contemplemho bé y admiremho com una obra d'art meravellosa; mes tot seguit girem els ulls endintre y preguntemnos fredament: Hi assentim a eixes concepcions miraculoses, joya de la rahó sublimada, ab el mateix brahó ab que assentim a les concepcions més humils de la ciencia experimental, ab la mateixa forsa ab que se'ns imposen les concepcions matemàtiques o mecàniques? Què tenen aquestes menes de veritats que'ls hi falta a aquelles? Una certesa vera, una certesa de la bona que no trobem en elles. Indubtablement quan d'aquesta manera pensem, no pensem pas de la mateixa manera de quan ho fem de l'altre. En un cas l'esfors de la rahó recau sobre quelcom que se'ns imposa, vulgues o no, a nosaltres y als nostres successors de generació en generació, com si'l pensament fos esclau de l'objecte a que s'aplica, mentres que en l'altre cas quelcom ens diu desde'l sí de la consciencia que lo que avuy concebim així es possible que demà ho concebim d'un altra manera, car rès ens forsa ni'ns obliga més que'l punt de vista que havem pres; en un cas els coneixements fan presa dintre l'ànima y no'ns en

podem deslliurar sense deixarhi l'ànima mateixa, y en l'altre cas solsament ens sembla que mudem de vestit.

En veritat dich y repeteixo que la certesa que tenim d'aquelles es de la mateixa naturalesa que la que inflexiblement tenim de les coses del món extern que'ns envolta. Quan s'enrunen la suma de certeses que acopla en el sí de la consciencia lo que J. Balmes anomena *inteligencia instintiva*, no mudem pas de trajo ni cambiem de punt de vista: se desfà l'inteligencia y's diboleix la consciencia. Imaginèu lo que li passa al pobre dement atacat de paràlisis general a mida que aquestes certeses s'afebleixen. Comensa per viure de records, y com rès del món rectifica'ls seus errors interiors se va entregant dolsament al deliri de grandeses. Poch a poch deixa d'interpretar degudament les impressions dels seus sentits y més tard les reb sense donarsen compte. Les seves imatges visuals no son ja'l signe per medi de les que s'entera de la presencia dels objectes: se li apareixen com una boira de colors. Quan les coses exteriors li toquen els seus membres no li diuen ja: Som aquí. Pert la certesa de la seva presencia y vacilant sobre si hi son o no hi son, acaba per perdre fins la consciencia de les propies parts del seu cos no recordantse de la posició en que ha deixat els brassos o les cames. Tot s'esvaheix, tot s'esfuma com la pols al llarch del camí, com els núvols sobre la blavor del cel. Preguntèuli al pobre malalt si està cert de lo que'l rodeja y de bones a primeres comprobarèu que de lo que'n serva més ferma certesa es de son món interior, y després, afluiantse cada vegada més els lligams que'l mantenien com soldat ab les coses del món, ja no sab de què li parlen quan li parlen d'elles y fins els seus propis fills li semblen esser sers extranys. Tal llastimós espectacle convens fundament de que'ls qui asseguren que no sabem de cert si les nostres imatges corresponen a coses reals o son meres apariencies, no amiden bé lo que diuen ni fixen degudament el sentit dels seus conceptes, car si així fos, tots els homes de la terra serien com aquests pobres paralítichs que van perdent la noció del lloch, la de les coses y'l sentiment intern de son propi cos.

Els coneixements que adquirim per medi d'aquesta inteligencia instintiva de que ja ens parla Balmes en una època en que fins devia semblar ridícol parlar d'una inteligencia que no discorre, son tan certs, potser més, que els que adquirim pel raho-nament discursiu ben encarrilat. L'anàlisi psicològich d'aquest fet de consciencia que anomenem certesa ens demostra palpablement, per una observació interna irrecusable, que allò de que la tenim no es perque ho pensem, sino perque es y subsisteix independentment de que ho concebim o no; el pensament s'hi aferra a lo que li es donat baix la forma de representació y quan verament creu que correspon a l'objecte, en té certesa fins quan s'equivoca. Y veusaquí com, per la seva propria naturalesa, el fet de consciencia de que venim parlant presuposa sempre l'objectivitat, l'existencia d'un factor extrín-sech al pensament mateix. Tancats dintre'l subjecte pur tot el nostre treball intelec-

tiu, assembla un somni al compararlo ab el treball intel·lectiu que s'aferra a lo real, que li es donat representativament; ens podrà semblar bonich, fastuós, ens seduirà, si's vol, per la magnitud de la concepció, per l'esfors creador; pero l'assentiment que hi donem ens sembla frívol y fins ridícol, al contrastarlo ab el que donem a les coses de la vida real y a les veritats de la ciencia positiva. Posantse de plè dintre l'objectivisme aristotèlich, diu Jaume Balmes (paraules que A. Gómez Izquierdo té'l bon acert de reproduir en son extracte) que «els qui ataquen l'objectivitat, ataquen una lley fonamental del nostre esperit, destrueixen el pensament mateix y fins desfan la consciencia que li dona basament.» (1)

En aqueix punt regna entre'ls filosophs un evident malentès. Se ve suposant, sense reflexionarhi bé, que la certesa neix dél processus demostratiu qu'ens fa visible la veritat y quan ens manca la consciencia viva de tot aquest processus preparatori que fa possible son neixement, se creu que la certesa no es ja possible. Tot això seria veritat si solament existís l'intel·ligencia discursiva; mes hi ha una intel·ligencia inferior que no funciona pas per medi de rahonaments conscients o ab formes llogístiques, que també fa florir veritats en el sí de la consciencia. No hi fa rès que no's vegin les arrels d'ahont prenen la savà: el fet es que les acusen com a tals y d'elles no cal dubtarne, malgrat no guardem la consciencia clara dels seus orígens. La tesis de Jaume Balmes, nua y crua, es aquesta.

Hi ha filosophs que diuen: la veritat es lo que's demostra; lo que no's demostra, potser que en sigui, pero no sabem si ho es.» Sembla que tenen rahó; mes fixem el sentit dels termes. Què vol dir *demostrar*? Demostrar (*exhibitio*) es mostrar com a present en el sí de la consciencia l'objecte del pensament com una cosa real a la que s'ha enmotllat aqueix. Atenentnos, donchs, al sentit estricte de la paraula, descobrim que cal distingir aquí dues questions qu'es confonen. No es lo mateix exhibirse com a present una veritat que exposar el processus mitjansant el que s'arriba a ferla present. En un cas y l'altre'l resultat final es el mateix; en l'un y l'altre la conclusió llú esplendent. ¿Es legítim ni es rahonable negar aquesta llum quan no sabem d'ahont ve, y afirmar-la solament quan no ignorem la seva procedencia? El toch es aquí; el nús de la questió es aquest.

Balmes ens diu que rebutjant tota certesa als fets primitius de la consciencia, com que demunt d'aqueix fet s'aixeca tot l'edifici de l'intel·ligencia, l'edifici cruix y s'en ve abaix. Té rahó; mes com sols apunta l'idea y no la desenrotlla mitjansant l'exposició de cassos exemplars, femho nosaltres pera que ressurti més la seva evidencia.

(1) Els capitols XXV y XXVI, tom 1.^{er} de la *Filosofia Fundamental* del nostre filosoph sobre aquesta materia son tan admirables y fortament pensats, que's deurién escriure en lletres d'or; aquelles demostracions tenen la mateixa forsa que un rahonament matemàtic.

Si estem mancats de certesa vera respecte als fets primitius que ens dona l'intel·ligència instintiva, tampoch ne podem tenir de tots els rahonaments que hi montem. En efecte: pera poguer assentar que $A > B$, $A = A$, $A < B$, ens precisa saber que A y B son dos quantitats isolades ab un valor clar y definit. ¿Còm ho hem arribat a saber que A es una quantitat y B n'es un'altra? ¿Quin processus lògich ens ho demostra així? De que aquest processus hi es a l'intel·ligència no hi ha pas cap dubte, car sino hi fos hauriem d'admetre que les dues intel·leccions son innates; mes ningú ens ha demostrat fins ara còm y de quina manera hem arribat a saber que A es un valor igual o diferent de B, y malgrat això, tots estem certs de que, siguin els que's vulguin els medis que s'han posat en joch pera arribarhi, A es un valor isolat de B; si d'això no estessim certs no podríem establir may entre abdós una relació d'igualtat o diferencia. ¿Qui dirà que abdós valors son recusables per no esser demostrats? Fixemnoshi bé y reconeixem que demostrats, ho son y per tals els donem; lo que ens falta saber es còm han arribat a serho. Vegis, donchs, fins a quin punt es cert que no es la mateixa cosa mostrar com a present en el sí de la consciència una veritat, que exposar el processus mitjansant el que arribà a ferse present, es a dir, a demostrarse.

Veyem en la cambra fosca d'un cinematograf el raig lluminós perllongarse en linia recta y reflexarse demunt la pantalla ahont bat. Nosaltres no podem dir ab certesa vera que l'angle d'incidència es igual al de reflexió sense que abans estiguem ben certs: primer, de que la llum es llum; segon, que abans seguía una direcció que no seguí després. ¿Còm hem arribat a saber que aqueix fenòmen intern, que aquesta sensació que en diem llum, respòn a quelcom, sigui lo que sigui, que està a fòra de nosaltres y ens l'imposa'l sentit? ¿Còm hem arribat a saber que una cosa, la pantalla, es la que'ns la retorna reflexada? ¿D'ahont ens ha vingut el coneixement d'aquesta cosa exterior que resta allí com la possibilitat perenne de tornar a fer lo mateix? Tant s'hi val. El fet es que sabem que aquesta cosa hi es y això es per nosaltres una veritat tan clarament demostrada, que si no hi fos la llum no's reflexaría, no veuríem les imatges y voldríem, carregats de rahó, que ens tornessin els cèntims de l'entrada per havernos enganyat. Molt compungit y seriós ens diría Hume, el gran pensador anglès: «Es que no ho sabem que allí hi hagi una cosa; es això una suposició ilògica, car no's demostra.» An això hi contestaríem alegrement: Saberho sí que ho sabem; lo que ignorem es còm hem arribat a saberho. ¿Dirèu que n'hi ha prou ab aquesta rahó pera negar aquesta nostra sapiència instintiva? Donchs en tal cas us farem remarcar, ab tota la veneració que el vostre geni ens inspira, que esteu confonent la conclusió final que surt y's demostra en el sí de la consciència ab els medis que s'han de posar en joch pera que això esdevingui. Imagineu que de sobte tots aquests medis ens son coneguts y tot aquest processus que resta are inexplicat ens ho explica clarament; la certitut que tenim de la llum

y la pantalla ni serà llavors més feble ni més forta de lo que es ara: serà la mateixa, absolutament la mateixa; solament que llavors viurem més satisfets per haver vensut la nostra impotencia al conseguir l'explicació d'un fet que are ens apar miraculós, car miraculós es tot allò que naturalment no s'explica.»

El criteri de la certesa que'ns exposa Balmes es el mateix criteri que en té la ciencia experimental. Aquesta no's pregunta si'l pès, si la llum, si'l sò, si la forsa, son creacions subjectives de l'esperit; enten que responen a una condició externa que així les imposa inalterablement y això es a lo que en diu experiencia y la creu un tribunal inapelable. Aqueix gran seny que un Newton, un Galileu, un Lavoisier y tots els grans fundadors de la veritat experimental han imposat als simples rahonadors que en altres temps inventaven la ciencia, es el mateix seny que el nostre vigatà tracta d'imposar a tota divagació filosòfica. Una especulació, que no toca de peus a terra, hardida y sens frè, se llena amunt y més amunt sempre perdent de vista les veritats elementals y primitives que l'intel·ligencia instintiva preformula a la rahó humana com la base sobre la que deu assentarse, y Balmes, rodant pel món, com un solitari a qui ningú escolta, ab un amor infinit a lo real, que es lo verament humà, recullintse curiosament en sí mateix, tracta d'establir un criteri segur per feros entendre que pensar es un entreteniment com un altre qualsevol quan no's pensa bé. Així es com arriba a descobrir que la certesa lo mateix pot nèixer de l'intel·ligencia discursiva que de l'intel·ligencia instintiva. La fita que ab això posa es gloriosa, car senyala un camí; y fenthi vía es com comprenem clarament que els recels dels escèptichs no estàn justificats, car l'existencia del món extern s'ens dona com a cosa demostrada; així comprenem també que el vol que empren el subjectivisme, de Kant ensà, es mancat de fonament, car no hi ha que buscar dintre l'esperit lo que l'esperit troba af òra de sí mateix. L'obra del gran mestre reneix. Altra vegada ens trobem fit a fit d'aquella gran dicotomia inesborrable: un subjecte y un objecte, una cosa que pensa y una cosa pensada. Es en va que es proclami als quatre vents la llibertat anàrquica y xorca del pensament humà. En l'esfera filosòfica'l pensament deu esser esclau del seu objecte, com ho es en la mecànica, en la matemàtica y en tot lo experimental; d'altra manera, en lloch d'aproparse a lo real, que es la veritat, se'n allunya com l'àliga que preten volar demunt l'atmòsfera volguentse aguantar en l'espai buit. Cal tornar a la vida dels sentits, pensant menys y observant més; cal fundar la filosofia de l'experiencia nuant de nou el vell esperit d'Aristòtil ab l'esperit modern. Temps a venir, en tinch la vera fè, quan tot s'hagi refet en l'ordre filosòfic, social y religiós, l'actual període racionalista que sotregueja'l món, serà ovirat com la perspectiva d'un desert cobert de runes; a les generacions de l'avenir sols els llegarem els tresors de la ciencia experimental que s'ha mantengut fidel sempre als procediments objectivistes.

* * *

Jaume Balmes, després d'haver exposat que «ni en l'ordre real ni en l'ideal existeix una veritat origen de totes les demés», concloent d'això que la certesa que tenim dels fets interns o externs, racionals o instintius, ens l'imposa la consciència, no tracta pas d'esbrinar còm y de quina manera ens els hi imposa. En el rahonament discursiu l'introspecció ens posa de manifest les fases per que passa l'esperit pera arribar a una conclusió, l'enllàs que lliga'ls antecedents dels conseqüents, el mecanisme lògich que dibuixa com una claror que ve'l trànsit d'una proposició a un'altra; mes a n'aquestes menes de veritats que en diem *de sentit comú*, ni aquest enllàs ni aquest trànsit s'ens fa visible en el sí de la consciència, car sembla que en ella apareixen d'una manera espontania o sense antecedents que les determinen. Indubtablement, aquests antecedents hi son; tots aquests coneixements primitius ni son fills de l'atzar ni d'una intervenció divina. Quantes relacions trobem ja establertes entre les sensacions y'ls seus objectes respectius quan som capassos de mirar endins o reflexionar, s'han establert d'un modo o altre, car nadiuament no hi son pas. Balmes passa de llarch sobre aquest gran problema; no era pas del seu temps. En alguns passatges de la seva obra se nota que hi present un misteri que convendria aclarir; mes no'l capeix pas ni si deté. Lo que sí'l preocupa es la troballa d'un punt d'apoy o que garantisi devant la rahó aquestes certeses elementals y de tota altra mena, y després d'analisar, un capítol darrera un altre, el criteri cartesià y'l de Kant sobre aquestes qüestions, sempre entenimentat y lògich, conclou que'l principi de contradicció, tal y com el formulà l'antiga escola, sense mixtificacions noves, dona a la rahó prou garantíes pera salvarse de l'erro.

Nosaltres no'l seguirem pas per aquest camí; els temps han cambiat y senyalen orientacions noves que'l nostre filosoph no havia pas previst ni podia sospitar. La qüestió que havia deixat de banda es la que, desde'ls memorables treballs de Helmholtz, se ve plantejant precisament per un estol de físico-psicòlegs que obren vía sobre aquest punt. ¿Còm l'impressió que reb la retina es projectada punt per punt sobre l'objecte que reflexa o refracta la llum? ¿D'ahont neix aquest convenciment íntim que tots tenim de que la llum ens ve d'un punt, d'una superficie o de superficies successives, es a dir, d'un relleu? Sobre totes les nostres sensacions, internes y externes, cab plantejar el mateix problema. Orientem el sò segons la direcció fixa en que's troba l'objecte que sona, y aquesta orientació, com la projecció òptica, no es pas nadiua, sino filla del assaig o de l'experiencia. Referim les impressions tàctils, y les de calor o fret, a espays ben delimitats y precisos de la nostra pell que corresponen al lloch que ocupa l'objecte que la toca y nadiuament de totes aquestes referencies rès ne sabem; son filles d'un aprenentatge que les va treballant en el cervell, ressonant consecutivament en el sí

de la consciencia com fets irrecusables que li imposa la sensació, d'una part, y d'altra part, l'experiencia motriu. Tots els filosòfs del món se troben ab que la sensació es un fenòmen intern despertat per l'impressió que reben y trasmeten als centres respectivament els nervis sensorials, y aquest fenòmen intern es transportat al mateix objecte impressionat; això's ve considerant com un misteri fins a tant que el problema's planteja sobre l'experiencia pura esbrinant com es rebuda l'impressió y com es transportada vers son objecte. D'aqueix exàmen s'en despren qu'un subjecte que no reflexiona encara per mancarli'ls elements d'aquesta reflexió, se serveix de l'experiencia motriu per projectarla posantla al lloch que li correspon, car en aqueix lloch es ahont resideix la cosa real de la que l'imatge es la representació.

A l'arribar a n'aquest punt, no puch per menys, y ho sento, de fer una referencia dels meus propis treballs (1). El coneixement de lo real empírich (que no es pas lo mateix que el concepte ideal o filosòfich de lo real), no'ns ha sigut pas donat d'una manera virtual o eminent, com suposa'l subjectivisme germànich; originariament ens ve de l'experiencia, essent el seu fonament aristotèlich o objectivista. Mes la naturalesa de les experiencies, per medi de les que venim en coneixement, d'una manera grollera y molt basta y a la vegada molt imperativa, de que a fòra de nosaltres hi ha quelcom sense lo que no podríem viure, han passat desapercibudes y cal fixarhi l'atenció per poder compendre com ho arriben a saber d'un modo instintiu o irreflexiu. Nosaltres coneixem les coses del món extern per medi d'imatges; mes, independentment d'aquestes imatges, sentim nèixer del fons de la consciencia una veu que ens diu que aquestes coses son substancialment, es a dir, sense forma, sense color, sense gust, ni cap altra de les qualitats contingents ab que els sentits ens les manifesten. Quants han analisat el contingut de l'intel·ligencia l'han sentida, aquesta veu, dominantho tot y presuposantse a tot com un element necessari de la mateixa, y quants no l'analisen y no posseeixen més criteri que el del sentit comú la senten també tan imperativa com els altres. Hem tingut ocasió de veure en lo exposat anteriorment com aquesta es una qüestió capitalíssima que se va reproduint sempre baix distintes formes en l'evolució filosòfica del pensament humà. Del sentiment de lo real intern o de nosaltres mateixos no hi ha pas qui'n dubti; mes el sentiment de lo real extern la rahó l'ombreja, porque no se l'explica sense que el pugui anihilar, car rebrota sempre. ¿D'ahont ens ve aquesta veu? ¿del mateix esperit, com suposa l'idealisme? Ens ve imposada d'afora com preten l'objectivisme? En aquest últim cas, ¿com podem saber empíricament que les coses son substancialment, si'ls sentits no'ns acusen les substancies y sí solament les formes representatives baix les que s'ens manifesten? Veusaquí'l problema. Balmes, ab son criteri

(1) R. Turró. — *Ursprünge der Erkenntnis. — Die physiologische Psychologie des Hungers.* — Ubsr. Prof. H. Lewy. Leipzig, 1911.

just respecte les certeses instinctives, ve a demostrarnos palesament que no's pot bonament dubtar d'aquesta gran fonamental veritat del nostre esperit y que els es-cèptichs simulen un dubte que no tenen. Mes, si l'esperit ve nú de tot coneixement, ¿còm arriba a saber que les coses exteriors son substancialment?

Els animals, com l'home, al venir al món necessiten premiosament conèixer allò que els fa viure, perque els nodreix. ¿Què preformula abans que tot en el sí de la seva consciencia la necessitat de certes substancies o de quelcom que els hi fa falta? ¿Quèls empeny a buscarles a fòra? L'organisme's consum perque viu. Viure es transformar materia incessantment, y cal renovar la materia transformable, car d'altra manera la vida s'acabaria. L'organisme acusa de viva veu en el sí de la consciencia les substancies que li falten y les acusa una per una ailladament baix la forma de set quan li falta agua, baix la forma de sal, hidrats de carbó, grasses o albúmines quan experimenta la fam d'aquests productes; quan més agua li falta, més set té; quan més quantitat d'aquests productes necessita, més forta es la fam que d'ells ne sent. Veusaquí un infant o un gos que ve al món y abans de conèixer rès de lo que hi ha en aquest món, ja posseeix la consciencia de les substancies que fan falta en el sí d'aquest cos o d'aquest objecte que'n diem organisme. Com la sensibilitat òptica acusa l'acció de la llum, l'acústica la del sò, l'olfativa la de la flaire, així la sensibilitat tròfica, arrelada als fons de les cèlules de que's componen els teixits, acusa lo que a n'aquestes cèlules fa falta. Això no es pas una imaginació: es una veritat experimental. Lo primer que apareix, donchs, en el sí de la consciencia d'aquest subjecte tan nú de coneixements que encara no sab rès del món que el volta, es el sentiment de les substancies. Mes en aquest primer moment de la vida no sab ni còm les pot conèixer ni sab ahont sont, malgrat necessitar reintegrarles dins l'organisme com a primera materia transformable pera que la vida no s'acabi. Els sentits l'ajuden y prompte coneix el pit matern pel toch de la boca, la llet pel seu gust y la seva tebior, com més tard coneix l'agua quan té set pel seu aspecte cristallí y son soroll, la carn per l'olor, el pà y tots els aliments per les impressions que determinen als seus sentits. Durant llarch temps tota la vida de la seva inteligencia ve concentrada a conèixer allò que el nodreix, allò que necessita, allò que conté substancialment lo que l'organisme demana, per medi dels signes ab que els sentits li delaten la seva presencia. Una y altra vegada ha experimentat que sí, que ho contenen y en té tan vera certesa d'aquestes primeres veritats, d'aquests primers coneixements, que sense ells no podria viure, car no podria ni conèixer ni trobar a fòra de sí mateix aquella primera materia transformable de que necessita pera seguir vivint. Digueuli an aqueix subjecte que la suma d'impressions per medi de les que coneix l'agua no son els signes representatius d'una cosa real; que tot això son meres apariencies dels seus sentits y que allí no hi ha rès subsistent, y no'l convencereu pas, cas de que us escolti. Ni ¿còm es possible con-

vèncel d'aquest disbarat, si sab ben positivament que allò que la consciencia li acusa baix la forma de set, es a dir, de falta d'aigua, es precisament lo que conté substancialment lo que els ulls li presenten baix aquell aspecte? En aquest punt els filosofhs escèptichs fracassaràn sempre devant dels tontos, car aquests no prescindiràn may de lo qu'han après per medi d'unes molt ben portades experiencies per raons logístiques; en aquells els hi fan forsa y per això viuen ab una perpetua contradicció ab tot lo que fan y fastigujats de sí mateixos, com confessa Hume.

En el subsol de l'intel·ligencia s'hi organisen una munió d'experiencies tròfiques que ens mostren, d'una part el sentiment viu del nostre propi còs y d'altra part el sentiment de lo real extern a mida que anem comprobant que lo que falta en el sí de nostre organisme es lo mateix que lo que'l món exterior ens pot proporcionar a l'alimentarnos. Necessitem trobar lo que ens manca y pera conseguirho necessitem a la vegada prefixar en l'exterior lo que impressiona els nostres sentits, giranthi'ls ulls y clavanthi l'esguard o allargant el bras pera que la mà ho pugui pendre. El coneixement del lloch ahont son les coses ens ve de l'experiencia motriu, o sigui dels moviments que ens permeten fixar la situació de les meteixes; mes el coneixement del contingut substancial d'aquestes coses originariament ens ve de l'experiencia tròfica.

Quan s'analisa el contingut de l'intel·ligencia introspectivament, tothom hi troba un munt de primeres veritats o de fets molt ben organissats que semblen un dò de Deu o'l resultat d'un treball misteriós que es en va escatir, com s'es fet. La metafísica de *lo inconscient* tracta d'explicarsho per l'activitat de la materia viva; mes aquesta materia, que crea fenòmens subjectius, es tan extranya y fantàstica, que no sabem de quina materia'ns parla, car en rès se sembla ab la que estudien els físichs y'ls químichs. Per sa part, els pragmàtichs d'ara, que ab fina ironía un crítich ha batejat ab el nom d'*els cómodes*, diuen que lo millor es deixarho correr, car tractar d'esbrinar lo que l'introspecció no'ns posa de manifest es perdre'l temps buscant la solució de questions que, desde que el món es món, se venen discutint sense cap profit pràctich. Es un punt de vista que no fa gaire honor als nostres avantpassats ab una fatuitat censurable y tanca de cop el camí a tota nova enquesta.

Hi ha que convenir, efectivament, que l'anàlisis introspectiu en aqueix punt no'ns pot portar més amunt d'ahont arriba el nostre Balmes. Per sa pròpia naturalesa l'introspecció es una observació reflexa y per aquesta rahó no's pot aplicar més que a estats de consciencia y a fets; de pretendrer aplicarla als estats més primitius de la consciencia, l'observació falla, car clarament se compren que no'ns podràn ja mostrar els antecedents que els determinen. Hi ha que pendre'l punt de vista de Helmholtz, o sigui'l de la psicologia genètica, no limitantnos a observar lo que ja es donat a la consciencia, sino els elements psico-fisiològichs que intervingueren en sa formació, tal y com un his-

tòleg destrí'ls elements de que's compón un teixit pera ferse càrrech de la seva estructura.

L'esperit ens ve nú de tot coneixement. Lo que sigui aquest esperit que no ha sentit ni pensat ni volgut encara y que de rès serva memoria, ningú ho sab; creguemlo un halè diví y no passem d'aquest llindar, car més enllà tot es tenebra. Li esdevenen modificacions sensorials, impulsions motrius, inteleccions rudimentaries, que's relacionen entre sí per associacions íntimes y la trama's comensa a teixir. Descompondre l'entrellat fins a trobar els primers caps pera entendre com s'es urdit, no ho lograrem pas per l'observació interior; necessitem d'un altre medi y aqueix medi es l'anàlisis fisiològich. En efecte, el cervell ens es donat tan verge d'impressions com l'esperit de coneixements; d'ell se pot dir lo que s'ha dit d'aquest últim: *est sicut tabula rasa in qua nihil est scriptum*. La seva activitat ni es autòctona ni molt menys espontania. Comensa per reaccionar per prepulsions que li venen de fòra, ja desde'l sí de l'organisme, ja desde'l món exterior, que li arriben pels nervis sensitius. D'aquestes reaccions en serva la petxada com una placa sensibilisada la serva de la llum, com el corn marí la guarda de la remor de la mar. Ara bé: a tots aquests fenòmens de l'ordre fisiològich responen fenòmens elementalíssims de l'ordre psicològich, ab tan justa y cabal correlació com la qu'existeix entre'l nombre de vibracions de la corda tibanta y'l to del sò o entre l'amplada d'eixes vibracions y la seva intensitat. Com y per què això sigui així, pregunteuho a Deu qui així ho creà, car la sabiduría humana no us en donarà rahó. Y veusaquí com, servintnos d'aquests primers fils fisiològichs, ens es possible compendre quins sont els fets més elementals que's poden acusar a la consciencia, com se poden entre ells enllassar y com se comensa a teixir la trama de que resulten aquests coneixements primitius que introspectivament semblen espontanis. Les primeres excitacions que arriben a la massa encefàlica del nin poch després d'esser lliberat y'l mouen, procedeixen dels elements celulars del seu còs als quals manca materia transformable pera seguir nodrintse y viure. Abans els hi venia de la circulació placentaria; ara, un cop lligat el cordó umbilical, ja rès reben y com segueixen transformant materia creant nous productes, empobreixen el medi d'ahont la treuen, la cèlula se ressent d'aquesta pobresa progressiva, el nervi es excitat, reacciona'l centre y la consciencia dormida's desperta, ressonanthi un crit. El nin té fam. ¿De què? De lo mateix que li manca, de lo mateix en que ha sigut empobrit son medi intern en el que hi viuen, banyantshi, els elements celulars. Aquest medi ha sigut empobrit de les substancies *a b c d* y la veu d'aquestes substancies es la que ressona en la fam. La fam no es una sensació: son moltes les que sonen a la vegada. L'introspecció no'l pot fer aquest anàlisis, però sí's pot fer ajudada de l'anàlisis fisiològich. Suposem que la llet, per èsser un aliment complet, les conté a totes y s'apabaiga la fam y'l nin, satisfet, s'adorm perque ja rès l'excita;

mes suposeu que en aquesta llet hi falta la glucosa o bé la caseína y'l nin se manté mal-humorat, irritable y gruny perque les sent isoladament la manca d'aquestes substancies; l'excitació perifèrica persisteix y'l desvetlla'l crit que aixeca a la consciencia. Suposèu que la llet es massa feta y si'l nin ens pogués dir que hi troba a faltar en aquesta llet llorda, ens diria: «No hi manca cap aliment sòlit o fixe: falta, sí, diluirlos en una quantitat major d'aigua.» Tot s'acusa analíticament a la consciencia, com analíticament s'acusa en els sentits; lo que més tard destriem element per element al fixarhi l'atenció, l'inteligencia no ho inventa pas: ja hi era y ho endevina. Mes ab les soles forces de l'introspecció no hi podem arribar fins aquests últims límits; necessitem pendre un altre punt de vista, un punt de vista objectiu o fisiològich, y llavors es quan comprem que per destriar lo que en el sí de la consciencia retruny a l'una, com un acort musical, fa menester que ho observem de modo que ressoni d'una manera isolada y aquesta manera d'observar, prefixant la condició, es lo que constitueix la vera essencia de lo que anomenem *condició fisiològica*.

Vegis, donchs, com l'observació fisiològica no suplanta may l'observació introspectiva ni en els fenòmens complexes de la consciencia ni en els més simples. Lo psíquich sols se troba a la consciencia; però hi ha moltes maneres de trobarho; tancar-se dintre d'ella y anar furgant y furgant sempre pera anotar lo qu'en ella passa, per l'estil de W. James en els nostres temps, es procedir com el físich que s'empenyés en distingir les qualitats del sò independentment del nombre y forma de les vibracions del còs que sona, ja que son aquestes condicions externes les que li permeten distingir el tò de l'intensitat.

Solament així es còm podem baixar, graó per graó, fins al subsol de l'inteligencia, observant còm hi son donats els primers elements, còm s'enllassen y estructuren els uns ab els altres y còm ixen aquests judicis elementalíssims animats de tan vera certesa que a tothom s'imposa igualment. No son pas fills del miracle ni l'obra d'un atzar. Si hi assentim ab tanta forsa, es que son treballats ab la mateixa saviesa, encara que d'ella no'ns en donguin compte, ab que ho son els rahonaments discursius ben encarrilats. Mitjansant aquest treball preparatori, que fa possible després l'adveniment del rahonament logístich, es com arribem a saber que a fòra de nosaltres hi ha coses que son y ocupen un lloch y ab tal rigorisme se procedeix respecte d'aqueixos primers coneixements que al esbrinarho es quan ens persuadim dels motius poderosíssims que no'ns permeten dubtarne. Balmes la troba aquesta certesa fonda en el sí de la seva consciencia, l'accepta com un fet y sense tractar de saber d'ahont ix, l'imposa com a criteri de ciencia; quan baixem més avall y ullem l'entramat que li dona naixensa, el veyem tan admirablement treballat y tan ben urdit que descobrim que les conclusions a qu'arriba l'inteligencia instintiva no tenen màcula y que quan l'inteligencia

discursiva troba veritats que llega a perpetuitat a la posteritat, en el fons procedeix de la mateixa manera que aquella.

Hi ha esperits tímids als quals repugna l'estudi dels fenòmens de l'esperit auxiliantse del mètode fisiològich, car ells creuen que l'introspecció es un clòs del que no's deu sortir pera no corre'l greu perill de que'l fet de consciencia s'esvaeixi pel demunt dels mecanismes fisiològichs. No hi ha por. Lo psíquich sempre serà psíquich; sempre es en el clòs de la consciencia ahont s'ha de trobar; buscarho a fòra d'ella es com pretendre vèurehi en la fosca. Els homes qu'així pensen son homes de poca fè. Aquests homes porugs me fan l'efecte dels marits engelosits que sense motiu vigilen constantment la seva muller; si hi tinguessin vera fè en sa virtut, rès temeríen.

R. TURRÓ

Institut, Barcelona.